

УДК 377.1:351.858

О. С. ПРОЦЕНКО

ОБґУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено нагальність і переваги впровадження технологій формування життєвої компетентності в процес професійної підготовки учнів ПТНЗ; теоретично обґрунтовано технологію формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки, що заснована на системному, особистісно-діяльнiсному й аксіологічному підходах і передбачає завоювання учнями змісту структурних компонентів компетентності на аналітико-спонукальному, змістовно-діяльнiсному й рефлексивно-корегувальному етапах.

Ключові слова: доцільність, життєва компетентність, професійно-технічний навчальний заклад, технологія, учні.

Неминучі соціально-політичні зміни в розвитку нашої держави призводять до проблем у самоідентифікації молоді України. Зокрема, втрата раніше значущих духовних цінностей і виникнення нових значною мірою впливають на вибір способів життєвої самореалізації. Тому питання формування життєвокомпетентної особистості набувають сьогодні виняткової актуальності.

Унікальність життєвої компетентності як соціально-педагогічного феномена полягає в основних системоутворювальних конструктах, що відповідають вимогам часу, орієнтовані на професіоналізацію особистості, прищеплення їй ціннісних орієнтацій нації. У контексті нашого дослідження життєва компетентність учнів професійно-технічних навчальних закладів розглядається як система взаємопов'язаних компонентів, що формуються під впливом первинного трудового та соціального досвіду й охоплюють свідоме та відповідальне ставлення особистості до себе й соціальної дійсності, здатність і готовність до творчого проектування та здійснення свого життєвого шляху в прийнятних для неї соціальних сферах і напрямках професійної діяльності.

Таким чином, формування життєвої компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів є одним із перспективних шляхів підвищення якості їх професійної підготовки, адаптації учнівської молоді до ефективної самостійної життєдіяльності в соціумі, прищеплення громадянських і ціннісних чеснот. Проблемою при цьому є пошук ефективних методів і засобів, що сприятимуть розвитку успішного громадянина, професіонала, сім'янина тощо.

У зв'язку з нагальною потребою зміни освітніх парадигм, що викликана необхідністю підготовки кваліфікованих спеціалістів для різних галузей економіки України, що динамічно розвиваються, та актуалізацією ролі

особистісних і професійних якостей молоді, в системі середньої професійної освіти все частіше застосовують педагогічні технології. Наукові надбання Л. Андерсона, Ю. Бабанського, С. Батишева, Дж. Блока, В. Боголюбова, Т. Гілберта, В. Євдокимова, М. Кларіна, Н. Кузьміної, С. Максименка, Р. Мейджера, І. Прокопенка, С. Смірнова, М. Чошанова й інших науковців доводять ефективність запровадження педагогічних технологій у процес професійної підготовки молоді, зокрема в навчальних закладах професійно-технічної освіти. Однак, досі не розглядалися питання розробки й упровадження технологій, що спрямовані на формування в учнів ПТНЗ компонентів життєвої компетентності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування технології формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки.

Технологічний підхід до професійної підготовки молоді в умовах професійно-технічного навчального закладу передбачає моделювання навчального процесу шляхом чіткого визначення цілей, діагностики результатів, алгоритмізації дій викладача (майстра виробничого навчання) й учнів з метою досягнення свідомо визначеної мети. Використання в навчальному процесі професійної школи технологічного підходу, як зазначає Г. Вишневська, дає змогу з великою впевненістю прогнозувати результати й керувати педагогічними процесами; аналізувати та систематизувати практичний досвід; комплексно вирішувати освітні й соціально-виховні проблеми; забезпечувати сприятливі умови для розвитку особистості; зменшувати вплив несприятливих обставин на людину; оптимально використовувати наявні ресурси та можливості; обирати найефективніші й розробляти інноваційні технології та моделі для вирішення соціально-педагогічних проблем [3].

Дослідники [1; 5] підкреслюють, що структура педагогічної технології включає в себе такі основні частини:

- концептуальна основа;
- змістовна частина;
- процесуальна частина;
- діагностика навчального процесу.

При розробці концептуальної основи технології було визначено основні наукові підходи, що мають бути покладені в основу процесу формування життєвої компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів. До таких ми зараховуємо системний, особистісно-діяльнісний та аксіологічний підходи.

Змістовна частина розробленої технології включає в себе конкретні цілі, зміст навчального матеріалу. Аналіз змісту професійної підготовки в професійно-технічних навчальних закладів дав нам змогу дійти висновку, що окремі компоненти життєвої компетентності учнів можуть бути сформовані в курсах загальноосвітніх і спеціальних дисциплін. Проте, враховуючи актуальність проблеми дослідження, нами було прийняте рішення

про впровадження до навчально-виховного процесу професійно-технічної школи факультативного спецкурсу “Технологія життєвої реалізації”.

Оскільки ми розглядаємо процес формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у контексті ПТО, значимо, що зміст навчального спецкурсу “Технологія життєвої реалізації” базується на загальних принципах професійної школи. Виняткового значення, на нашу думку, при цьому набувають принципи гуманізації, гуманітаризації, цілісності, індивідуалізації, професійної спрямованості навчання.

Метою навчального спецкурсу є підготовка життєвокомпетентного робітника високого рівня кваліфікації, що володіє комплексом життєвих установок, знань, умінь і навичок та передбачає реалізацію теоретичної й практичної частини. Їм передує вступне заняття “Планування як основа ефективного життя”, що має на меті сформувати загальні уявлення про предмет і завдання курсу, загальні відомості про сутність життєвої компетентності та її складників, а також зацікавити й вмотивувати учнів на вивчення курсу. Теоретичний курс складається з таких тем: “Я і суспільство”, “Моя професія – моє майбутнє”, “Основи підприємництва”, “Самопрезентація як засіб самореалізації”, “Національні цінності та культура рідного краю в контексті життєтворення”, “Міцна родина – здорове суспільство”. Вказані теми підпорядковані єдиній меті: розкриття можливостей, життєвої перспективи, формування національної свідомості й громадянської відповідальності. Практичний курс спрямований на формування вмій планувати життя на основі досвіду успішних людей, представників бізнес-еліт, громадських діячів тощо.

Процесуальна частина розробленої нами технології передбачає реалізацію змістовної частини, тобто формування життєвої компетентності в процесі безпосередньої практичної діяльності. Вона охоплює методичний інструментарій (форми, методи, засоби), за допомогою якого процес формування життєвокомпетентної особистості кваліфікованих робітників відповідатиме вимогам сучасної системи освіти України.

У процесі проектування змістовної частини технології, спираючись на результати наукової розвідки [2; 4; 6; 7 та ін.], ми визначили основні етапи формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів, а саме: аналітико-спонукальний, змістовно-діяльницький та рефлексивно-корегувальний.

Першим етапом технології є аналітико-спонукальний, що має на меті виявлення, аналіз, корекцію мотивації учнів щодо планування свого життя на основі усвідомлення значення освіти, самоосвіти, професії для задоволення матеріальних потреб і особистісних амбіцій, розвитку емоційно-вольової сфери, моральності для успішної соціальної взаємодії. Розвиток в учнів стійких позитивних мотивів компетентної розбудови життя можливий за умови такої організації навчального процесу, за якої кожен учень буде розглядатися як унікальна індивідуальність, здатна до саморозвитку. Навчально-виховний і навчально-виробничий процеси в ПТНЗ повинні бу-

ти спрямовані на розвиток позитивних емоцій в учнів, методи – стимулювати учнівську навчально-пізнавальну діяльність, зміст навчальних занять повинен бути доступним, життєво й професійно спрямованим. Окрім того, запорукою успішного формування мотивів є систематична діагностика рівня вмотивованості учнів і здійснення на цій основі корекції.

Слід зазначити, що в процесі формування мотивації до цілепокладання та ефективного життєздійснення важливо не нав'язувати власні переконання й ідеали, а роз'яснювати сутність життєвої компетентності, переваги життєвокомпетентної побудови життя, навіювати соціально прийнятні ціннісні орієнтації та норми поведінки, спонукати до аналізу життєвих, професійних обставин і перспектив. Для реалізації поставленої мети в експериментальній групі передбачено проведення бесід, дискусій, лекцій, семінарів, круглих столів, коучингів, бінарних уроки відповідної тематики. Для розвитку професійної мотивації в учнів ПТНЗ і формування мотивів самовдосконалення в праці як невід'ємної складової повноцінного життя велике значення мають екскурсії на підприємства відповідної спеціалізації. Слід також зазначити, що формування внутрішньої мотивації в учнів професійно-технічних навчальних закладів щодо осмислення власних перспектив та побудови на цій основі ефективного плану життєдіяльності відбувалось і на уроках виробничого навчання, виробничих практиках у майстернях та на підприємствах, де вони мали змогу практичного застосування своїх знань і вмінь, що сприяло підвищенню задоволеності власною працею й життям, а також спонукало їх на подальші життєві кроки.

Другом етапом технології є змістовно-діяльнісний, що передбачає формування в учнів необхідної системи знань, умінь, особистісних якостей та морально-етичних цінностей, що лежать в основі життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів і відповідають основним засадам професійної підготовки в ПТНЗ.

Для підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до самостійного життя використовували інноваційні методи навчання, що сприяють розвитку творчого (продуктивного) мислення, формуванню комунікативних умінь і практичній підготовці до активної життєдіяльності в мінливому соціальному середовищі. Зокрема, з метою розвитку підприємницьких умінь було проведено бінарний урок "Екскурс у світ бізнесу" з успішними представниками середнього й малого бізнесу. Бінарні уроки сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійного, творчого мислення, реалізації міжпредметних зв'язків. Так, на спеціально організованому уроці викладач спецкурсу "Технологія життєвої реалізації" наголошував на різноманітні шляхи професійної самореалізації, наприклад: сучасна кваліфікована молода людина має змогу розвиватися в межах спеціальності як найманий робітник або відкрити власну справу. Запрошені на урок приватні підприємці, що мають успішний бізнес, розкрили сутність поняття "підприємництво", його функції, основні види й актуальні сфери підприємницької діяльності, сформували уявлення про механізм монітори-

нгу ринку, ознайомили учнів з алгоритмом створення власної справи. Таким чином, досягали спільної мети організації навчального заняття: формування в учнів уміння свідомого вибору власних мотивів у навчальній і професійній діяльності. Уміння презентації себе й результатів своєї праці формувалися в процесі ділової гри “Співбесіда”. Ділова гра як інноваційна форма організації навчального процесу в ПТНЗ сприяє прояву самостійності й активності, розвитку особистісної та професійної гідності, є елементом самовираження учнів. На уроці учні відточували техніку переконання, розвивали стилістичну культуру мовлення. Оскільки будь-яка ділова гра – це імітація реальної діяльності, то учнів групи було розбито на підгрупи з двох учнів, один з яких грав роль “працедавця”, а інший – “претендента на посаду керівника структурного підрозділу підприємства” (за фахом). Головним завданням працедавця було розробити комплекс критеріїв, яким, на його думку, повинен відповідати майбутній менеджер, а претендент на посаду мав виокремити свої сильні сторони та презентувати себе як кваліфікованого робітника, вмілого керівника, цілісну самодостатню особистість, а також розробити переконливу демонстрацію результатів своєї самостійної роботи (успіхи в професійній діяльності, виступи на конференціях, участь у предметних олімпіадах тощо). У процесі гри відбувався діалог між учнями, що сприяло не тільки реалізації основної мети уроку – сформувати вміння презентувати себе та результати своєї праці на діловій співбесіді, а й покращенню мікроклімату в групі, налагодженню міжособистісних стосунків. Дискусія “Сім’я чи кар’єра: дилема сучасної людини” мала на меті становлення серед контингенту ПТНЗ емоційно-ціннісного ставлення до родинних відносин і формування стійкого уявлення, що щасливою й успішною людиною може бути виключно при реалізації обох ліній життя. Викладачем і учнями професійно-технічних навчальних закладів заздалегідь було підготовлено коло проблемних питань. Завданням викладача на уроці було зробити перший крок, що слугував поштовхом для розвитку дискусії.

Для забезпечення поточного контролю за ефективністю оволодіння учнями компонентами життєвої компетентності та здійснення на цій основі викладачем своєчасної корекції змісту, форм і методів навчання, технологією передбачено реалізацію третього етапу – рефлексивно-корегувального. Рефлексія учнів закладів професійно-технічної освіти відбувається шляхом порівняння наявного рівня життєвих знань, умінь, навичок з ідеальним образом життєвокомпетентної особистості фахівця високого рівня кваліфікації. Це призводить до розуміння учнями змісту, способів, засобів власної діяльності та здійснення на цій основі самокорекції мислення й вчинків. З цією метою технологією передбачено проведення бесід, анкетувань, тестувань учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Діагностика навчального процесу, як окрема частина технології, має на меті моніторинг і вивчення ознак, що характеризують дієвість науково обґрунтованої та впровадженої педагогічної технології на основі розробле-

них критеріїв і показників рівнів сформованості життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів. У зв'язку із цим передбачено проведення підсумкової творчої роботи на тему: "Ким я буду через 10 років. План моєї самореалізації".

Залікова робота полягала в розробці учнями власного життєвого сценарію на найближчу перспективу, його коректному оформленні, а також презентації результатів одногрупникам. Оскільки залікова робота змістовна, складна для осягнення, то учні працювали над створенням сценарію власної самореалізації вдома. На спеціально організованому уроці учнівська молодь мала змогу презентувати свою роботу, продемонструвати творчий підхід до публічного виступу, обговорити уявлення про самореалізацію своїх одногрупників, виказати свої переконання з приводу спірних питань.

Висновки. Таким чином, теоретично обґрунтовано технологію формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки, що заснована на системному, особистісно-діяльнісному й аксіологічному підходах і передбачає засвоєння учнями змісту структурних компонентів компетентності на аналітико-спонукальному, змістовно-діяльнісному та рефлексивно-корегувавальному етапах. Реалізація першого етапу технології спрямована на виявлення, аналіз, корекцію мотивації учнів щодо планування свого життя на основі усвідомлення значення освіти, самоосвіти, професії для задоволення матеріальних потреб і особистісних амбіцій, розвитку емоційно-вольової сфери, моральності для успішної соціальної взаємодії. Змістовно-діяльнісний етап передбачає формування в учнів необхідної системи знань, умінь, особистісних якостей та морально-етичних цінностей, що лежать в основі життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів і відповідають основним засадам професійної підготовки в ПТНЗ. Проведення поточного контролю й аналіз результатів оволодіння теоретичними знаннями про компоненти життєвої компетентності та практичними вміннями планувати й здійснювати власне життя передбачено третім, рефлексивно-корегувальним етапом.

Перспективною для подальшого наукового пошуку вважаємо корекцію розробленої технології відповідно до результатів її експериментальної перевірки в умовах професійної підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – Москва : Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Бугаєвська Ю. В. Формування корпоративної культури майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Юлія Володимирівна Бугаєвська. – Харків, 2013. – 208 с.
3. Вишневская Г. В. Технологический подход в педагогическом процессе высшей профессиональной школы / Г. В. Вишневская // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2008. – № 10. – С. 235–239.

4. Кулюткин Ю. Н. Рефлексивная регуляция мыслительной деятельности / Ю. Н. Кулюткин // Психологические исследования интеллектуальной деятельности. – Москва, 1979. – С. 22–28.

5. Педагогічні системи, технології. Досвід. Практика : довідник статей : у 2 ч. / П. І. Матвієнко, С. Ф. Клепко, Н. І. Білик. – 2-е вид., допов. – Полтава : ПОППО, 2007. – Ч. 2. – 224 с.

6. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія / В. А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 292 с.

7. Слободчиков В. И. Психология человека. Введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – Москва : Школа Пресс, 1995. – 383 с.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2015.

Проценко Е. С. Обоснование технологии формирования жизненной компетентности у учащихся профессионально-технических учебных заведений

В статье определены насущность и преимущества внедрения технологий формирования жизненной компетентности в процесс профессиональной подготовки учащихся ПТУЗ; теоретически обоснована технология формирования жизненной компетентности учащихся профессионально-технических учебных заведений в процессе профессиональной подготовки, основанная на системном, личностно-деятельностном и аксиологическом подходах и предполагающая усвоение учащимися содержания структурных компонентов компетентности на аналитико-побудительном, содержательно-деятельностном и рефлексивно-коррекционном этапах.

Ключевые слова: *целесообразность, жизненная компетентность, профессионально-техническое учебное заведение, технология, учащиеся.*

Protsenko E. Justification Technologies of Formedness of life Competence of Students Vocational Schools

In the article defined urgency and advantages implementation of technologies of formation of the life competence in the process vocational training students vocational schools; theoretically justified of technology formation of vital competence of students vocational schools in the process of training, based on the system, personal-activity and axiological approach and involves the assimilation of students the content of the structural components of competence on the analytical- incentive, content-activity and reflexive-corrective steps.

Analytical-inductive stage of is intended identify, analyze, correction motivate students on planning their lives based on awareness of the importance of education, self-education, profession to meet the material needs and personal ambitions for successful social interaction; content-activity involves the development of students necessary system knowledge, skills, personal qualities, moral and ethical values that underlie the of life competencies of students vocational-technical schools and meet the basic principles of vocational training; ensuring for continuous control the effectiveness mastering of students of components of life competence and the implementation of the basis of teacher timely correction of content, forms and methods provides the implementation of reflexive-correction phase.

Key words: *expediency, life competence, vocational school, technology, students.*